

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:03.02.2020 ✓Accepted/Kabul:18.05.2020

DOI: 10.30794/pausbed.684113

Araştırma Makalesi/ Research Article

Yılmaz Kolancı, B. (2020). "Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Bloklarında Medusa Bezemesi" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 40, Denizli, s. 81-104.

ANADOLU'DA ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ MİMARİ BLOKLARINDA MEDUSA BEZEMESİ

Bilge YILMAZ KOLANCI

Özet

Medusa, Grek sanatında Arkaik Dönem'den itibaren karşımıza çıkan ve popülerliğini yüzyıllar boyunca koruyan mitolojik bir kadın figürüdür. Tanrıça Athena'nın düşmanlığını kazanan ve ölümlü olduğu için kahraman Perseus tarafından başı kesilerek cezalandırılan Medusa, onunla göz göze gelen kişileri taşa çevirme gücüne sahiptir. Bu inancın yansıması olarak antik döneme ait çeşitli sanat eserleri üzerinde sevilerek betimlenen Medusa, Roma İmparatorluk Dönemi'yle birlikte Anadolu'da inşa edilen dini ve kamusal işleve sahip yapıların dekorasyonunda kullanılan popüler bir bezeme öğesi haline gelmiştir. Farklı yayın çalışmalarındaki örneklerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan bu çalışma, Medusa bezemesinin kaide, başlık, arşitrav-friz, tavan-kemer kaseti, konsol, konsollu geison-sima, kemer ve alınlık bloklarının dekorasyonunda kullanıldığını göstermiştir. Bezemenin tespit edildiği yapılar ise başta tapınak olmak üzere nymphaeum ve tiyatrolardır. Ancak propylon, agora, gymnasium, kütüphane, hamam, bazilika ve stadyum gibi kamusal nitelik taşıyan yapıların bezeme programına da alındığı görülmektedir. Julius Cladiuslar Dönemi'nden itibaren mimari bloklar üzerinde yerini alan bezemenin, özellikle MS 2. yüzyıldan MS 3. yüzyılın başına kadar Anadolu'daki birçok bölgede inşa edilen yapıların dekorasyonunda yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Medusa bezemesinin mimari yapılarda yalnızca doldurma motifi olarak kullanılmadığı, ölümsüzlüğü ifade eden kutsal bir figür olduğu, aynı zamanda betimlendiği yapıyı kötü gözlere/olumsuzluklara karşı koruyan, zaferi ve başarıyı temsil eden sembolik bir ifadesinin olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Medusa, Roma İmparatorluk Dönemi, Anadolu, Mimari Dekorasyon, Mimari Blok.

MEDUSA DECORATION IN ARCHITECTURAL BLOCKS OF THE ROMAN EMPIRE PERIOD IN ANATOLIA

Abstract

Medusa is a mythological woman figure in the Greek art that has appeared since the Archaic Period and has preserved its popularity for centuries. Medusa, who won the enmity of the goddess Athena and was punished by her hero Perseus for being mortal, has the power to turn those who face her, into stone. As a reflection of this belief, Medusa, which was delightedly depicted on various art works belonging to the ancient period, has become a popular decoration element used in the decoration of religious and public function buildings built in Anatolia with the Roman Imperial Period. This study, which was created by combining examples from different publications, showed that Medusa decoration was used in the decoration of pedestal, capital, architrave-frieze, ceiling-arch coffers, console, console geison with console, arch and pediment blocks. The buildings where the decoration is found are nymphaeum and theaters, especially the temple. However, it is seen that public buildings such as propylon, agora, gymnasium, library, bath, basilica and stadium are also included in the decoration program. It was determined that the decoration, which took place on the architectural blocks since the Julio-Claudian period,

was used extensively in the decoration of the buildings built in many regions in Anatolia, especially starting from the 2nd century AD until the beginning of the 3rd century AD. It is believed that Medusa decoration is not only a decoration used for filling purposes in architectural buildings, it is a sacred figure that expresses immortality, but also has a symbolic expression that protects the structure on which it is depicted, against evil eyes / negativities, representing victory and success.

Key Words: *Medusa, Roman Empire Period, Anatolia, Architectural Decoration, Architectural Block.*

1. GİRİŞ

Antik dönemde inşa edilen mimari yapılar, dini, sosyal ve kültürel yapı, estetik kaygı gibi çok çeşitli nedenlerle, yapının işleviyle de ilişkili olabilen konu ve sembollerle dekore edilmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Medusa figürü de, yapıların dekorasyonunda kullanılan bu bezeme öğelerinden birisidir. Medusa, Arkaik Dönem’de Yunanistan¹, Korfu², Sicilya³ ve Batı Anadolu⁴ (Didyma) gibi çeşitli merkezlerde, özellikle dini işleve sahip tapınaklarda, daha sonraki dönemlerde ise anıtsal mezarlar ve anıtlarda⁵ nadiren karşımıza çıkan bir bezemedir (Fig. 1-2). Ancak Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte Anadolu’da inşa edilen dini ve kamu yapılarında yoğun bir şekilde tercih edilen figürlü bezemelerden birisi haline gelmiştir.

Çeşitli yayın çalışmalarında karşımıza çıkan Medusa bezemeli mimari blokların, tek veya birkaç örnek üzerinden ele alınarak değerlendirmeye alındığı, fakat bu çalışmalarda da çoğunlukla bloğa ait diğer bezeme unsurlarının incelendiği, Medusa bezemesine kapsamlı bir şekilde değinilmediği görülmektedir⁶. Ancak bu bezemenin, Anadolu kentlerinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında çeşitli mimari yapı ve bloklar üzerinde sıklıkla tespit edilmesi, Roma İmparatorluk Dönemi’nde inşa edilen yapıların mimari dekorasyonu açısından ele alınması gereken önemli konulardan birisi olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, çalışmamızda Anadolu’da Roma İmparatorluk Dönemi’ne ait dini ve kamu yapılarında çok sık karşımıza çıkan Medusa bezemesinin süslediği yapı tipleri, uygulama yerleri, dekorasyonda tercih edilme nedeni ve yayılım alanı gibi hususlar literatür çalışması yapılarak bir araya getirilmiş ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bezemenin Roma İmparatorluk Dönemi’nde ne zaman ortaya çıktığı, işçiliğine ve uygulama yerine göre bir gelişim gösterip göstermediği ve hangi dönemde popülerlik kazandığı da detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu çalışmada ulaştığımız sonuçlar, Medusa bezemesinin sembolik anlamı, yapı-blok ve dönem ilişkisinin kurulması, ayrıca yayılım alanını göstermesi açısından önem taşımakta olup kazılarda ele geçirilen tekil blokların yorumlanması ve değerlendirilmesi adına önemli veriler sağlamıştır.

2. EDEBİ METİNLERDE MEDUSA

Antik dönemde mimari yapı, mozaik, heykel, mezar ve çeşitli sanat eserleri üzerinde sevilerek betimlenen Medusa, mitolojik bir kadın figürüdür⁷. Betimlemelerde dalgalı ve gür saçları, boyununun altında düğüm haline gelen iki yılanı ve başının üzerine yerleştirilen kanatları onun değişmeyen ikonografisini yansıtır. Çeşitli sanat çalışmalarında karşımıza çıkan Medusa’nın bazen güzel bir kadın, bazen de korku uyandıran ve cinsiyeti belirsiz

1 Atina Akropolis’inde bir tapınağın akroteri olduğu düşünülen Gorgon başı (MÖ 580-570) için bkz. Boardman, 2001: Fig. 188.

2 Korfu’daki Artemis Tapınağı’nın (yaklaşık MÖ 580) kireçtaşı batı alınlığının ortasında Gorgon Medusa, her iki yanında ise Perseus tarafından başının kesilmesinden sonra doğan Pegasos ve Khrysaor tasvir edilmiştir. Gorgon hayvanların hâkimi olarak bilinir. Bkz. Boysal, 1979: 47, Res. 179; Krauskopf, 1988: 182, Kat. 289; Boardman, 2001: 168-169, 193, Fig. 187; Eran, 2019: 259, Fig. III.110.

3 Selinus C Tapınağından Gorgon başı bezemeli alınlık (MÖ 6. yüzyılın ortası) için bkz. Lawrence, 1996: 84, Fig. 116. Aynı tapınakta yer alan bir metopta ise Athena ile Perseus’un Medusa başını kesme sahnesi betimlenmiştir. Bkz. Boysal, 1979: 47, Res. 176; Eran, 2019: 579-580, Fig. V.7.

4 Didyma Apollon Tapınağı’nın Arkaik Dönem’e tarihlenen (MÖ 540-520) friz bloklarında köşelere yerleştirilmiş, uçar şekilde betimlenen kanatlı gorgon figürleri yer alır. Bkz. Boysal, 1979: 59, Res. 207; Schattner, 1996: 1-8, Abb. 5-6; Boardman, 2001: 180, Fig. 218.1-2. Limyra Heroon’unun (MÖ 370-360) merkez akroterinde Perseus’un Medusa’nın başını kesme sahnesi işlenmiştir. Akroterlerin ortasında ise Gorgo yer alır. Bkz. Borchardt, 1970; Şare, 2013: 61, Fig. 5.

5 Hellenistik Dönem’e tarihlenen Termessos Q1 Anıtı’nın tavan kasetinde betimlenen Medusa başı için bkz. Büyükkolancı, 2004: 209, Res. 2-3, 8-9.

6 Bu konuda yapılmış bazı çalışmalar için bkz. Jacopi, 1939: Tav. II, 62; Mansel, 1964: 191, 202, Abb. 7-25-26, 37; Anabolu, 1970: Res. 106, 297; Hanfmann ve Ramage, 1978: 143, 146, Kat. No. 202-203, 210, Fig. 357-358, 369-370; Yalman, 1986: 443-444, Res. 12-15; Tancke, 1989: 312-313, Taf. LXXXIV.3-4; Abbasoğlu, 1994: 91, Kat. No. 160, Lev. XXXVIII, Res. 1; Anabolu, 2001: 41, 44; D’Andria, 2003: 108, Res. 90; Alp, 2006: 222, Kat. 58, Lev. 32; Tarhan, 2006: 94, Kat. No. 11, Res. 25; Türkmen, 2007: 17, 157, Kat. no. 67; Balıran ve Gider, 2008: 122-124, Res. 14; Waelkens ve Poblome, 2011: 67, 121-124; Piesker ve Ganzert, 2012: Taf. 29c-d; Sezin Sezer, 2016: 90, Kat. No. 79; Dinç, 2016: 42-44, Res. 2; Taşkıran, 2016: 17-35, Res. 6, Çiz. 2; İsmaili, 2017: 34, Fig. 71; Yurtsever, 2019: 150, 238, Kat. No. 326, Şek. 202, Kat. Gör. No. 253.

7 Krauskopf, 1988: 288-330; Paoletti, 1988: 345-362. Medusa tipolojisi için ayrıca bkz. Floren, 1964.

yapılan bir figür olarak betimlendiği görülmektedir. Onun sahip olduğu bu ikonografinin temel sebebini, trajik mitosunda aramak gerekmektedir.

Medusa, Grek mitolojisinde Phorkys ve Keto'nun birleşmesinden doğan üç kız kardeşten birisidir. Sthenno ve Euryale isimli iki kardeşi ölümsüz ancak Medusa ölümlüdür⁸. Gorgolar olarak da bilinen bu kızlar, efsanelere göre Okeanos'un diğer yakasında, gece ile gündüz sınırında yaşamaktadır⁹.

Gorgolar, kendilerine bakan tüm canlıları taşa dönüştürme gücüne sahiptir¹⁰. Ancak bu güç, Medusa'nın sonunu hazırlayan en büyük etkidir. Diğer bir etken ise, Medusa'nın dillere destan güzelliğidir¹¹. Anlatılan efsanelere göre, Athena ile güzellikte yarışan Medusa'nın sonunu da yine tanrıça getirmiştir¹². Deniz tanrısı Poseidon ile tanrıçanın tapınağında birlikte olan Medusa¹³, bu davranışından dolayı Athena tarafından cezalandırılmış ve dillere destan güzellikteki saçlarının her bir teli yılanı dönüştürülmüştür¹⁴. Medusa'nın cezası bununla da sınırlı kalmamıştır. Hippomedea ile evlenmek için Medusa'nın başını getireceğini vaat eden Perseus, Hermes ve Athena'nın yardımı ile Enyo, Perphredo ve Dino isimli kız kardeşlere tuzak kurarak nymphelere giden yolu öğrenmiştir. Nymphelerden kanatlı sandal, bir tür torba olan kibibis ve Hades'in sihirli görünmez başlığını ele geçirmiştir. Hermes'ten ise çok sert, kırılmaz bir yapısı olan adamant taşından bir orak almıştır¹⁵. Böylece, kendisine bakan her canlıyı taşa çevirme¹⁶ özelliğine sahip olan Medusa'yı öldürmek için gereken tüm teçhizatını kuşanmıştır.

Taş kesilmiş insanlar ve hayvanlarla karşılaştığı geniş yollardan geçen Perseus, Okeanos'un ötesinde yaşayan Gorgolar'ın yanına ulaşmıştır¹⁷. Gorgolar'ın tunç elleri, başlarını saran yılanları, domuz gibi iri dişleri ve uçuş gücü veren altından kanatları vardır¹⁸. Gorgolar'ın yanına ulaştığı zaman, kız kardeşler ve yılanları derin bir uykudadır¹⁹. Perseus koluna taktığı tunç kalkandan takip ettiği yansıma ve Athena'nın yönlendirdiği eliyle Medusa'nın başını tek vuruş ile gövdesinden ayırmış, kibibise yerleştirmiştir²⁰. Ancak Medusa'nın akan kanından, Pegasos ve Khrysaor doğmuştur²¹. Bunlar Medusa'nın Poseidon ile olan birlikteliğinden doğan çocuklarıdır²². Bu olayı fark eden Gorgolar, Perseus'u kovalamaya başlamış ancak görünmez başlığı sayesinde gizlenen kahraman oradan hızla uzaklaşmıştır²³. Yolculuğu sırasında karşısına çıkan ve ona tuzak kuran düşmanlarına gösterdiği kesik Medusa başı ile onların her birini taşa çevirerek ilerlemiştir²⁴. Athena'nın yanına ulaşarak Medusa'nın başını teslim etmiş ve tanrıça bu başı bazı kaynaklara göre göğsüne, bazılarında göre ise kalkanının ortasına yerleştirmiştir²⁵. Efsanelere göre Perseus, Medusa'nın başını kestikten sonra akan kanı da toplamış ve tanrıçaya teslim etmiştir. Sol damarından akan kan öldürücü bir zehirdir ancak sağ damarından akan kan ölüleri bile diriltirebilen sihirli bir ilaçtır²⁶. Tanrıça Athena bu kanı Asklepios'a²⁷ vermiş ve tanrı bu kan sayesinde ölüleri diriltmenin çaresini bulmuştur²⁸.

8 Apollod., II. IV.2; Hes., *theog.*, 277-278.

9 Hes., *theog.*, 275.

10 Pind., *P.*, XII. 9-15, X. 45-48; Apollod., II. IV.2.

11 Paus., II. 21.5.

12 *Ov., met.*, IV. 795-804.

13 Hes., *theog.*, 279; *Ov. met.*, IV. 795-804.

14 *Ov., met.*, IV. 800-804.

15 Apollod., II. IV.2; Paus., III.17.3.

16 Paus., IX.34.2.

17 *Ov., met.*, IV. 780-781.

18 Apollod., II. IV.2.

19 Apollod., II. IV.2; *Ov., met.*, IV. 783; Apollod., II. IV.2.

20 *Ov., met.*, IV. 782-784. Bu konunun işlendiği sahneler için bkz. Krauskopf, 1988: Kat. 290-291, 293, 299, 301, 303.

21 Hes., *theog.*, 281-286; *Ov., met.*, IV. 785-786.

22 Hes., *theog.*, 279; *Ov., met.*, IV. 799-800; Apollod., II. IV.2.

23 Apollod., II. IV.3.

24 Apollod., II. IV.3.

25 Apollod., II. IV.3; Paus., I. 24.7. Eretria'daki Apollon Tapınağı'nda bulunan ve Arkaik Dönem'e tarihlendirilen Athena heykelinin (MÖ 500-490) aegisinde oldukça büyük bir şekilde işlenen Gorgon başı bulunur. Baş, bu döneme tarihlendirilen alınlıkların ortasındaki gorgon tasvirlerini hatırlatmaktadır. Bkz. Boardman, 2001: Fig. 205.3. Athena Akropolisi'nden Athena (MÖ 480) heykelinde, üzerinde gorgon başı bulunan bir aegis görülmektedir. Bkz. Boardman, 2001: Fig. 173.

26 Grimal, 1997: 218.

27 Perseus'un Medusa'nın başını kesme sahnesi, Asklepios'a ait heykellerde (tahtında) kabartma olarak tasvir edilmiştir. Bkz. Paus., II.27.2.

28 Grimal, 1997: 102.

3. MEDUSA BEZEMESİNİN KULLANILDIĞI YAPILAR VE MİMARİ BLOKLAR

Medusa figürünün ortaya çıktığı Arkaik Dönem’de, özellikle dini nitelik taşıyan yapıların alınlık, metop, antefiks ve akroter gibi mimari yapı elemanları üzerinde tercih edildiği görülmektedir. Ancak Roma İmparatorluk Dönemi’nde bezemenin kullanıldığı yapı ve mimari blokların çeşitliliği artmış, kaide, başlık, tavan ve kemer kaseti, arşitrav-friz, konsollu geison, konsol, kemer ve alınlık gibi özellikle yapının cephesinde, izleyicinin görüş mesafesi ile ilişkili bloklar üzerinde yerini almıştır²⁹ (Fig. 1-10). Bezemenin kullanıldığı yapıların işlevi de çok çeşitlidir. Bunlar, bağlı bulunduğu kentin zenginliğini yansıtmak amacıyla, gösterişli cephelerin tasarlandığı tapınak, nymphaeum, tiyatro, propylon, kütüphane, hamam, bazilika, stadyum, gymnasium, agora gibi kamusal ve dini işleve sahip yapılarıdır (Fig. 11-14). Julius Claudiuslar Dönemi’ne tarihlenen yapılarda karşımıza çıkan ve MS 1. yüzyıla tarihlenen bazı yapılarda nadiren de olsa betimlenmeye başlayan bu bezeme, özellikle Hadrianus Dönemi’nde başta tapınaklar olmak üzere çeşitli yapılarda yoğun bir şekilde kullanılmış, Antoninler³⁰ ve Severuslar Dönemi’nde inşa edilen yapılarda sıklıkla dekorasyon programına alınan popüler bezemelerden birisi halini almıştır.

3.1 Kaide (Fig. 3)

Anadolu’da, Roma İmparatorluk Dönemi’nde, mimari dekorasyon programında Medusa bezemesini uygulayan en erken kentlerden birisi Aphrodisias’tır. Kentte Julius Claudiuslar Dönemi’nde (MS 20-60) inşa edilen Sebasteion yapısının³¹ güney portiğinin birinci katındaki kabartmalı panelleri taşıyan ve çoğunlukla rozet gibi motiflerinin kullanıldığı kaidelerden birisinde Medusa başı kullanılmıştır³². Köşeleri profilli bir çerçevenin içerisinde yüksek kabartma tekniğinde işlenen baş, kaidenin merkezinde yer alır (Fig. 3). Söz konusu örnek, bugüne kadar açığa çıkartılan Medusa bezemeli mimari bloklar arasında karşımıza çıkan ünik bir uygulama olup Aphrodisias Atölyesi’nin yaratıcı sanat yönünü sergilemektedir.

3.2 Başlık (Fig. 5a-h, 11)

Roma İmparatorluk Dönemi’nde yapı dekorasyonunda kullanılan önemli mimari bloklardan birisi de figürlü başlıklardır³³. Bitki (haşhaş), hayvan (kartal, boğa), mitolojik yaratık (Satyr, Maenad, Mask) veya tanrı (Eros, Helios) gibi kabartmalar ile dekorasyonu zenginleştirilen bu başlıklarda kullanılan bezemeler arasında Medusa başı da yerini almıştır. Anadolu’da Hierapolis, Parion, Perge, Prusias ad Hypium ve Sardes’te ele geçen örnekler bu bezemenin çoğunlukla Korinth tipi başlıklarda tercih edildiğini, ancak nadiren de olsa pilaster başlıklarında da kullanıldığını göstermektedir.

Figürlü başlıklar arasında Medusa bezemesinin kullanıldığı en erken örnek, Hierapolis Bazilikası’nda ele geçirilmiştir. MS 140-170 yıllarına tarihlendirilen Korinth tipi başlıkta, köşelere yerleştirilen aslan-boğa mücadelesi sahnesinin merkezinde abakustan kalathosun orta bölümüne kadar devam eden ve yüksek kabartma tekniğinde yapılmış bir Medusa başı yer alır³⁴ (Fig. 5a). Başlık bu bezemelerle, Anadolu’da tespit edilen önemli örneklerin arasındadır. Parion Tiyatrosu’nda ele geçirilen bir Korinth başlığının (MS 2. yüzyılın 2. çeyreği) abakusunda³⁵, Perge Güney Hamamı Propylonu (Septimius Severus Dönemi)³⁶ ve Severuslar Nymphaeumu’nda (Geç Severuslar Dönemi)³⁷ ele geçirilen Korinth başlıklarının abakusunda, Sardes’te Gymnasium yapısı (MS 3. yüzyıl başı)³⁸ ve belirlenemeyen bir yapıya ait (Constantine Dönemi)³⁹ Korinth başlıklarının abakusunda da Medusa başı kullanılmıştır (Fig. 5b, d-e, g-h). Prusias ad Hypium kentinde bulunan ve MS 3. yüzyıl başlarına tarihlendirilen

29 Aizanoi’de ele geçen ve anıtsal bir heroon/tapınak? ile ilgili olduğu düşünülen ancak henüz yeri belirlenemeyen akroter bloğundaki Medusa bezemesi için bkz. Taşkiran, 2016: 17-35, Res. 6, Çiz. 2.

30 Isauria Bölgesi’nde bulunan ve mimari bir yapı ile ilişkili olduğu düşünülen, ancak bu çalışmada değerlendirmeye alınmayan Medusa bezemeli blok (Antoninler Dönemi) için bkz. Baldıran ve Gider, 2008: 122-124, Res. 14.

31 *Yapı, kent tanrıçası Aphrodite, Julius-Claudius İmparatorları-İmparatoriçeleri, özellikle de tanımlanmış İmparator Augustus (ya da Sebastos) ve şehir halkına (demos’a) adanmış olup Aphrodisiaslı iki ailenin maddi desteği ile yapılmıştır. Ailelerden biri kuzey portik ve propylonu, diğeri ise güney portik ve tapınağı inşa ettirmiştir.* Bkz. Yılmaz, 2012: 61. Ayrıca bkz. Erım, 1982: 298, Erım, 1983: 278; Smith, 1987: 90; Smith, 1990: 89; Erım, 2011: 52, 56.

32 Erım, 1986: 180; Smith, 1987: Fig. 2.

33 Anadolu dışındaki Medusa figürlü başlık örnekleri için bkz. Mercklin, 1962: Abb. 212, 667, 724, 726, 1112.

34 Rossignani ve Sacchi, 2007: 386, Fig. 21; Ismaelli, 2017: 34, Fig. 71.

35 Başaran ve Yıldızlı, 2016: 96-97, Fig. 32.

36 Türkmen, 2007: 113, Kat. no. 23.

37 Türkmen, 2007: 31, 140, Kat. no. 50.

38 Hanfmann ve Ramage, 1978: 143, Kat. No. 202-203, Fig. 357-358.

39 Hanfmann ve Ramage, 1978: 146, Kat. No. 210, Fig. 369-370.

Korinth başlığında ise Medusa başının abakusa değil doğrudan başlığın kalathos bölümüne, daha sığ bir kabartma şeklinde işlendiği görülmektedir⁴⁰ (Fig. 5f). Perge'de Güney Hamam Propylonu'nda ele geçirilen bir pilaster başlığının akabusuna işlenen Medusa başı⁴¹ ise bu bezemenin pilaster başlıklarında tercih edildiğini göstermesi bakımından önemlidir (Fig. 5c). Söz konusu örnekler, Anadolu'daki yapıların figürlü başlık dekorasyonunda Medusa bezemesinin özellikle MS 2. yüzyılda tercih edildiğini ve Severuslar Dönemi'nde yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir (Fig. 10).

3.3 Arşitrav ve Friz Blokları (Fig. 6a-o, 13)

Medusa bezemesinin yoğun bir şekilde kullanıldığı mimari yapı elemanlarından bir diğeri ise arşitrav-friz bloklarıdır. Söz konusu bezeme, çoğunlukla friz bloklarının dekorasyonunda kullanılmakla birlikte nadiren de olsa arşitrav bloklarında da uygulanmıştır. Medusa başının friz bloklarındaki kullanımını genel olarak iki farklı tip altında ele almak mümkündür. Birinci tipte, Medusa başları friz içerisinde bağımsız olarak yer aldığı gibi volütlü konsollar arasında veya sarmal dallı rankelerin, bitkisel bezemelerin arasında da kullanılmıştır. İkinci tipe ait örneklerde ise Medusa başları ya girland çelenklerini taşımakta ya da girland çelenklerinin oluşturduğu kavisli boşluğu doldurmaktadır.

Birinci tip altında ele alınan en erken örnek Aphrodisias Sebasteionu Propylonu'na (MS 20-60) ait friz bloğunda karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli mitolojik yaratıklar ve tanrılara ait maskların yer aldığı frizin dekorasyonunda Medusa başı tercih edilmiştir⁴² (Fig. 6a). Bu tip altında ele alınan diğer örnekler, Pergamon Traian Tapınağı⁴³, Claudipolis Antinous Tapınağı⁴⁴, Side N1 Tapınağı⁴⁵ ve Prusias ad Hypium'da bulunan Tiyatro'da⁴⁶ tespit edilmiştir⁴⁷ (Fig. 6b-e). İmparator Hadrianus Dönemi'ne tarihlendirilen bu tapınaklar ve tiyatro yapısının frizinde, akanthus çanağı içinden çıkan oluk yivli konsolların böldüğü panellerin içerisine Medusa başı yerleştirilmiş, bu başların altı ise konsollardan çıkan iki volütle desteklenmiştir⁴⁸. Anabolu⁴⁹, Küçük Asya kökenli olduğu tespit edilen bu frizlerin çoğunlukla Hadrianus Dönemi'ne tarihlendirilen tapınaklarda görülmesini, bu uygulamanın sözü edilen dönemin genel sanat karakterini yansıtmaya açısından dikkate değer bulmuştur. Bu frizlerin işçilik açısından en kaliteli örnekleri, Pergamon ve Side'de tespit edilenlerdir (Fig. 6b, d). Friz bloklarının dekorasyonunda Medusa başlarının kullanıldığı diğer bir örneğe ise Didyma Apollon Tapınağı'nda rastlanır. Tapınağın Hadrianus Dönemi'ne tarihlendirilen frizlerinde karşımıza çıkan ve yüksek kabartma tekniğinde işlenmiş Medusa başları, frizin yüzeyini dolduracak şekilde yerleştirilmiş olup bu başların altı iki yandan getirilen ucu düğümlemiş iki volütle desteklenmiştir⁵⁰ (Fig. 6g-h). Prusias ad Hypium'da bulunan ve yine Hadrianus Dönemi'ne tarihlendirilen arşitrav-friz bloğunun uzun ve kısa yüzlerinde, sarmal dallı ranke kuşağının merkezinde de Medusa başı yer almaktadır⁵¹ (Fig. 6f). Bu şekilde bitkisel bezemelerle kullanılan ve Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilen diğer bir arşitrav-friz bloğu Myra Tiyatrosu'nda ele geçirilmiş, ancak Medusa başlarının friz bölümünde merkeze değil köşe dönüşlerine yerleştirildiği tespit edilmiştir⁵² (Fig. 6i).

Friz kullanımlarındaki ikinci tip uygulama, girland çelengi ile birlikte kullanılan örneklerden oluşmaktadır. Bu tipte, Medusa başı ya girland çelengini taşımakta ya da Eros gibi çeşitli figürler tarafından taşınan girlandların oluşturduğu kavisli boşlukları doldurmaktadır. Girland çelengini taşıyan örnekler arasındaki en erken kullanım Aphrodisias'ta karşımıza çıkmaktadır. Tiberius Portikosu'na ait friz bloklarında, çok çeşitli maskların arasında yerini

40 Sezin Sezer, 2016: 90, Kat. No. 79.

41 Türkmen, 2007: 146, Kat. no. 56.

42 Chaisemartin, 2006: 41-42, fig. 3d.

43 Paoletti, 1988: 349, Kat. 44; Vandeput, 1997: 333, Pl. 100.1; Anabolu, 2001: 41; Nohlen, 2014: 512-513, Fig. 6; Gülbay, 2015: 126-127, Şek. 97-98.

44 Anabolu, 1970: Res. 297; Yalman, 1986: 443-444, Res. 12-15; Anabolu, 2001: 41, 44; Gülbay, 2015: 114, Şek. 60.

45 Anabolu, 1970: Res. 106; Paoletti, 1988: 197, Kat. 46; Anabolu, 2001: 43-44, 85, Res. 37; Alanyalı, 2011: 78, Res. 6; Gülbay, 2015: 141, Şek. 142. N1 Tapınağı'nın Apollon'a ithaf edildiği düşünülmektedir. Ancak Alanyalı, Medusa'nın Athena ile olan ilişkisinden dolayı söz konusu tapınağın Athena'ya ait olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Alanyalı, 2011: 78. Ayrıca bkz. Strocka, 1988: 300.

46 Sezin Sezer, 2016: 89, Kat. No. 77.

47 Bu örnekler ile çok yakın benzerlik taşıyan Medusa bezemeli konsollu bir friz bloğu, Girit Kydonia'da ele geçirilmiştir. Bkz. Cook, 1974: 33-34.

48 Erön, 2007: 106.

49 Anabolu, 2001: 44.

50 Voigtländer, 1975: 131-134, Fig. 27; Paoletti, 1988: 197, 349, Kat. 45; Gülbay, 2015: 115, Şek. 65.

51 Anabolu, 1970: Res. 317; Sezin Sezer, 2016: 87-88, Kat. No. 75.

52 Özdilek, 2016: 163, Fig. 42b, 42h.

alan Medusa başı, yüksek kabartma tekniğinde işlenmiş olup girland çelenklerinin merkezine yerleştirilmiştir⁵³ (Fig. 6j). Diğer örnek, MS 2. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen Kibyra Nymphaeumu'na ait friz bloklarıdır⁵⁴ (Fig. 6k). Girland çelenginin kavisli boşluğunda kullanılan örnekler ise Hierapolis Tiyatrosu⁵⁵ (Severuslar Dönemi), Limyra Tiyatrosu⁵⁶ (MS 2. yüzyıl sonu) ve Tlos Tiyatrosu⁵⁷ (MS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başı) ile Pisidia Antiokheiası'nda⁵⁸ açığa çıkartılan frizlerde görülmektedir. Bu dekorasyonun özellikle MS 2. yüzyıl üretimi girlandlı lahitlerle etkileşim halinde olan bir bezeme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Fig. 6l-m). Çünkü özellikle söz konusu dönemde üretimi ve yayılım alanı hızla artan bu lahitlerin girland kavisi boşluğunda kullanılan en popüler bezeme ögesi Medusa başlarıdır⁵⁹.

Yukarıda belirlediğimiz ve iki tip altında ele alınan blokların dışında farklı uygulamalar da söz konusudur. Bu örneklerden ilki Phrygia Hierapolis'inde tespit edilmiştir. Kentin agorasında ele geçirilen arşitrav-friz bloğunun kısa cephesinin, yüksek kabartma tekniğinde işlenen Medusa başı ile bir konsol bloğu şeklinde dekore edildiği görülmektedir⁶⁰ (Fig. 6o). Farklılık gösteren bir diğer uygulama ise, Perge Güney Hamamı Propylonu'na ait arşitrav bloğunda (Septimius Severus Dönemi) tespit edilmiştir. Bloğun soffitinin merkezinde yuvarlak bir çerçeve içerisine, çok kaliteli bir işçilik taşıyan Medusa başı işlenmiştir⁶¹ (Fig. 6n). Söz konusu dekorasyonun, tavan kasetlerinin etkisinde yapıldığını söylemek mümkündür. Bu tip örnekler bloğu işleyen atölyenin ve ustanın yaratıcı sanat yönüyle ilintili olmalıdır⁶².

3.4 Tavan ve Kemer Kasetleri (Fig. 7a-f, 12)

Roma İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilen anıtsal yapıların cephe dekorasyonunda sevilerek kullanılan mimari elemanlardan bir diğeri de tavan kasetleridir. Çok çeşitli figürlü bezemelerin işlendiği bu kasetlerde, özellikle MS 2. yüzyıldan 3. yüzyılın başına kadar inşa edilen yapılarda Medusa başının yoğun bir şekilde tercih edildiği görülmektedir⁶³. Söz konusu zaman dilimi Anadolu'da imar faaliyetlerinin de zirveye ulaştığı ve birçok anıtsal yapının zengin cephe süslemeleri ile dekore edildiği Antoninler ve Severuslar Dönemi'ni içine alır.

Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilen tavan kasetleri, Aizanoi Tiyatrosu⁶⁴, Perge F1 Tiyatro Nymphaeumu⁶⁵, Patara Tiyatrosu⁶⁶, Sagalassos Antoninler Nymphaeumu⁶⁷, Side Nymphaeum⁶⁸ ve Tiyatro yapısı⁶⁹, Tripolis Anıtsal Nymphaeumu⁷⁰ ile Aspendos Tiyatrosu'nda⁷¹ karşımıza çıkmaktadır (Fig. 7a-d). Severuslar Dönemi'nde ise Perge Tiyatrosu⁷², Laodikeia Septimius Severus Nymphaeumu⁷³ ile Caracalla Nymphaeumu⁷⁴, Myra Tiyatrosu⁷⁵, Perge Stadyumu⁷⁶ ile Hierapolis⁷⁷ ve Pisidia Yenişarbademli'de⁷⁸ ele geçirilen tavan kasetlerinde Medusa başının

53 Jacopi, 1939: Tav. II, 62; Erim, 1986: 41; Paoletti, 1988: 349, Kat. 43.

54 Kaya, 2011: 13, 27, 37-38, Kat. No. 42, Lev. 16.A.

55 İkinci kata ait podyum frizlerindeki Medusa bezemeleri için bkz. Pensabene, 2007: 261-262, Fig. 24-26, 30, 37.

56 Özdilek, 2011: 376.

57 Özdilek, 2011: 259-260, Lev. 150, Res. 484-485; Akdağ, 2014: 84, 86, Kat. No. 37, 41; Özdilek, 2016: 166.

58 Bloğun ait olduğu yapı tipi belirlenememiştir. Bkz. Alp, 2006: 222, Kat. 58, Lev. 32.

59 Koch, 2001: 165.

60 D'Andria, 2003: 108, Res. 90.

61 Abbasoğlu, 1994: 91, Kat. No. 160, Lev. XXXVIII, Res. 1; Türkmen, 2007: 17, 157, Kat. no. 67.

62 Laodikeia kentinde, Suriye Caddesi'nde ele geçirilen Medusa başlı friz parçası (MS 2. yüzyılın 2. yarısı) için bkz. Tarhan, 2006: 94, Kat. No. 11, Res. 25.

63 Medusa başı, Anadolu dışındaki mimari yapıların tavan kasetlerinde de sevilerek kullanılmıştır. Bkz. Tancke, 1989: 273, 282-283, Taf. LI.1.2, Taf. LVIII.1.

64 Figür, MS 2. yüzyılın 1. yarısına tarihlenmiştir. Bkz. Dinç, 2016: 42-44, Res. 2.

65 MS 2. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenen örnek için bkz. Tancke, 1989: 312-313, Taf. LXXXIV.3-4.

66 MS 2. yüzyıl ortasına tarihlendirilen kaset için bkz. Piesker ve Ganzert, 2012: Taf. 29c-d.

67 MS 138-192 yılları arasına tarihlendirilen yapı ve bloklar için bkz. Waelkens ve Poblome, 2011: 67, 121-124.

68 Tancke, 1989: 315, Taf. LXXXVI.2.4.

69 MS 2. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlendirilmiştir. Bkz. Tancke, 1989: Taf. LXXX.1; Alanyalı, 2010: 86, Res. 8.

70 Yapı MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Söz konusu anıtsal nymphaeum yapısında kazı ve restorasyon çalışmaları devam ettiği için Medusa bezemeli tavan kaseti bloğu henüz yayımlanmamıştır. Bu bilimsel veriyi paylaşan Doç. Dr. Bahadır Duman'a teşekkür ederiz. Tripolis Anıtsal Nymphaeumu için bkz. Duman, 2018: 269-270; Duman, 2019: 334.

71 MS 161-180 yıllarına tarihlendirilmiştir. Bkz. Can, 2005: 102; Tancke, 1989: 303, Taf. LXXIV.3.

72 MS 2. yüzyıl sonuna tarihlenen blokla ilgili bkz. Tancke, 1989: 311, Taf. LXXXII.3, LXXXIII.2-3; Öztürk, 1999: 138, 349, LIV.21-A.67.602.

73 Nymphaeum yapısı, Septimius Severus Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bkz. Şimşek, 2013: 152, Res. 189.

74 Caracalla Dönemi'ne tarihlendirilen yapıya ait blok için bkz. Tancke, 1989: 314, Taf. LXXXV.3.

75 Blok, Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Bkz. Özdilek, 2011: 249, Lev. 105, Res. 340; Özdilek, 2016: 163-164, Fig. 42c.

76 Tancke, 1989: 326, Taf. XCV.2.

77 Tancke, 1989: 327, Taf. XCV.4.

78 Alp, 2006: 160-161, 233, Kat. 93, Lev. 44c.

bezeme olarak kullanıldığı görülmektedir (Fig. 7e-f). Yine Laodikeia’da ele geçirilen ve Anıtsal Propylon’a ait bir kemer kasetinde de⁷⁹, tavan kasetlerinde olduğu gibi Medusa bezemesi tercih edilmiştir.

Yukarıdaki örneklerde tespit edilen Medusa bezemesi, tavan kasetlerinde kare formu bir panel içerisinde tek başına kullanıldığı gibi, baklava formu bir panel içerisinde, çeşitli semboller ile birlikte de dekore edilmiştir. Ele alınan örneklerin çoğunlukla MS 2. yüzyılda veya 3. yüzyılın başında inşa edilen nymphaeum ve tiyatro yapılarında yoğunluk kazandığı dikkate değerdir. Medusa başının tiyatroların anıtsal cephe dekorasyonunda sevilerek kullanılması, söz konusu figürün trajik mitolojisi ve tiyatrolarda sıklıkla kullanılan Mask benzeri bir bezeme olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Yine aynı bezemenin nymphaeum yapılarında da yoğun bir şekilde tercih edilmesi, tiyatrolardaki kullanımı ile paralellik taşır. Çünkü bu dönemde inşa edilen nymphaeumlar, su kaynaklarının tiyatroları olarak algılanmış ve bu nedenle cephe dekorasyonları, tiyatrolardan ilham alınarak tasarlanmıştır.

3.5 Konsollu Geison-Sima Bloğu (Fig. 8)

Roma İmparatorluk Dönemi’nde inşa edilen dini ve kamu yapılarının konsollu geison bloklarında, özellikle konsol kasetlerinin dekorasyonunda bazen doldurma motifi olarak, bazen de kullanıldığı yapının işlevi ile bağlantılı olan çeşitli bezemelere yer verilmiştir. Prusias ad Hypium’da Hadrianus Dönemi’nde inşa edilen bir tapınağa ait konsollu geison bloğunun konsol kasetinde karşımıza çıkan Medusa kabartmasının da bu bezeme öğelerinden birisi olduğu görülmektedir. Medusa başı ve rozetlerden oluşan bezemelerin kaset boşluklarına dönüşümlü olarak yerleştirildiği tespit edilmiştir⁸⁰ (Fig. 8).

3.6 Konsol (Fig. 4)

Medusa bezemesini mimari yapılarda sıklıkla tercih edilen dekorasyon atölyelerinden birisi de Aphrodisias’tır. Kentteki Hadrianus Hamamı’nda açığa çıkartılan ve Hadrianus Dönemi’ne tarihlendirilen kolossal boyutlardaki Medusa bezemeli konsol bloğu da Aphrodisiaslı ustaların bu alanda ulaştıkları başarının bir kanıtıdır. Yüksek kabartma tekniğinde işlenen baş, oldukça canlı ve kaliteli bir betimleme anlayışı ile Küçük Asya kentlerindeki Medusa örneklerinden üstün bir sanatsal nitelik taşımaktadır⁸¹ (Fig. 4).

3.7 Kemer Bloğu (Fig. 9)

Miletos Tiyatrosu’nda, bir kemerin kilit taşı bloğu üzerinde Medusa bezemesinin kullanıldığı görülmektedir⁸² (Fig. 9). Yüksek kabartma tekniğinde işlenen baş, hafif aşağıya bakacak bir açıyla yerleştirilmiş, bu sayede izleyicinin bakış açısı ile bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi’nde, kemerlerin özellikle kilit işlevi gören orta blokları üzerinde bu tip figürlerin kullanıldığı bilinmekle birlikte⁸³, söz konusu blok Medusa bezemesi olması yönüyle nadir örnek arasında yerini almaktadır.

3.8 Alınlık Bloğu (Fig. 10a-f, 14)

Mimari yapılardaki en erken kullanımının Arkaik Dönem’e ait tapınak alınlıklarında karşımıza çıktığı Medusa bezemesinin, Roma İmparatorluk Dönemi’nde de alınlık bloklarında sevilerek kullanılmaya devam ettiği görülmektedir⁸⁴. Bu kullanıma ait örnekler Hierapolis, Side, Sagalassos, Ephesos, Myra ve Antiochia ad Cragum kentlerinde ele geçen alınlık bloklarında tespit edilmiştir. Bu kullanıma ait en erken örnek, Phrygia Bölgesi’ndeki Hierapolis kentinde açığa çıkartılan A Tapınağı’nın alınlık bloğu olup yapının mimari özellikleri Julius Claudiuslar Dönemi (Geç Augustus-Tiberius) özellikleri sergilemektedir. Söz konusu örnekte, üçgen alınlık bloğunun ortasında yüksek kabartma şeklinde yapılan Medusa başı yer almaktadır⁸⁵ (Fig. 10a). Bir sonraki örnek, Side’de Vespasianus Dönemi’ne (MS 74) tarihlendirilen Vespasianus Anıtı’nın orta aediculasında bulunan, basık olarak yapılmış üçgen alınlık bloğudur. Bu örnekte, bloğun ortasında bulunan dolgun yüzlü Medusa başının her iki yanında, alınlığın

79 MS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen blok için bkz. Tarhan, 2006: 66, 116, Kat. No. 25, Res. 66-67.

80 Sezin Sezer, 2016: 88-89, Kat. No. 76.

81 Jacopi, 1939: 275-276, Fig. 45; Erım, 1986: 20, 43; Paoletti, 1988: 198, Kat. 51; Erım, 2011: 50, Res. 68; Gülbay, 2015: Şek. 165.

82 Paoletti, 1988: 349-350, Kat. 50.

83 Vandeput, 1997: Pl. 86.2.

84 Roma İmparatorluk Dönemi anıtsal mezar mimarisinde, cephe alınlıklarında Medusa başı bezemesinin sevilerek kullanıldığı bilinmektedir. Arykanda’da bulunan bir örnek için bkz. Bayburtluoğlu, 2003: 167-168.

85 Ismaelli, 2017: 238, Fig. 302, 486,574.

köşelerine devam eden kıvrık dal ve aralara yerleştirilmiş dört yapraklı rozet bezeme görülmektedir. Böylece tympanonun tamamı boş kalmayacak şekilde dekore edilmiş ve Medusa bezemesi merkezde yer alan ana figür haline gelmiştir⁸⁶ (Fig. 10b).

Medusa bezemesi, Geç Traianus Dönemi'ne (MS 113-117) tarihlendirilen Ephesos Celsus Kütüphanesi'nin ikinci katına ait üçgen alınlık ve yarım yuvarlak alınlıkların merkezinde de karşımıza çıkmaktadır⁸⁷. Söz konusu alınlıklarda yarım yuvarlak şekilde tasarlanan iki blokta, Side Vespasianus Anıtı'nda olduğu gibi alınlık köşelerine devam eden kıvrık dal ve rozet bezemesi görülmektedir. Ancak üçgen olarak düzenlenen merkez alınlığın ortasında Medusa başı ve her iki yanında ikişer rozet kabartması bulunur (Fig. 10c). Side'de bulunan Medusa bezemeli alınlık örneğine M Yapısı'nda rastlanılır. MS 130-150 yıllarına tarihlendirilen alınlık bloğunun merkezinde kalkan şeklinde işlenen bir tondonun ortasında, çevresi defne yaprakları ile dekore edilen Medusa başı yer alır⁸⁸. Söz konusu dekorasyonun bütününde, bir zaferin ve başarının onurlandırılması⁸⁹ söz konusu olmalıdır. Sagalassos'da Yukarı Agora'da açığa çıkartılan tek katlı Antoninler Nymphaeumu'nun (MS 138-192) cephesindeki iki adet üçgen ve iki adet yarım yuvarlak olmak üzere toplamda dört adet alınlık bloğunda Medusa bezemesi kullanılmıştır. Bezeme, tympanonun merkezinde yüksek kabartma tekniğinde işlenmiştir. Ancak bu örneklerde başın çevresinde başka bir bezeme unsuru olmayıp alınlık sathının sade bırakıldığı görülmektedir⁹⁰ (Fig. 10d). Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilen bir diğer alınlık bloğu da Myra Tiyatrosu'nda ele geçirilmiş olup merkeze yerleştirilen Medusa başı yüksek kabartma tekniğinde işlenmiştir⁹¹ (Fig. 10e). MS 2. yüzyıl-3. yüzyıl başına tarihlendirilen bir başka örnek, Antiochia ad Cragum kentinde tespit edilmiştir. Kentteki büyük hamam olarak nitelendirilen yapının doğusundaki apsisli bir anıta ait olan üçgen alınlık bloğunun merkezinde, yüksek kabartma olarak işlenen Medusa başı bezemesi yer almaktadır. Ancak söz konusu başın çevresinde, alınlığın köşelerine kadar devam eden defne yaprağı bezemesi bulunur⁹² (Fig. 10f). Bloğu işleyen usta tarafından yapılan bu yenilik, Side M Yapısı'nda açığa çıkartılan alınlık bloğu ile bezeme üslubu bakımından benzer özellikler taşımakta olup her iki dekorasyon programı arasında bir etkileşim olmalıdır.

4. SONUÇ

Antik dönem sanatında sevilerek kullanılan Medusa⁹³, kötülöklere karşı koruyucu (*apotropaic*) sembolik bir anlam kazanmış, kötü niyetli kişilerin bu başa baktığında taşta dönüreceği inancı hâkim olmuştur⁹⁴. Perseus tarafından Athena'ya teslim edilen ve tanrıçanın kalkanı ile aegisinin üzerine yerleştirilen bu bezeme⁹⁵, düşmanı korkutan, kullanan kişiye zaferi ihsan eden bir gösterge haline gelmiştir. Mezar mimarisinde yaygın bir şekilde karşımıza çıkan Medusa, gömüyü rahatsız edecek kötü niyetli kişileri uzak tutmak amacıyla mezarların üzerine yerleştirilmiştir⁹⁶. Roma İmparatorluk Dönemi'nde, imparator ve komutanların göğüs zırhlarında düşmanlara karşı koruyucu ve korkutucu bir unsur olarak⁹⁷ kullanılmaya başlamıştır⁹⁸. Zırhlardaki kullanımının diğer bir sebebi de, düşmanlara karşı caydırıcı bir unsur olmasından dolayı zaferi getireceği inancı⁹⁹ olmalıdır. Ayrıca Medusa'nın başından akan sihirli kanın Asklepios'a¹⁰⁰ verilmesi ve tanrının ölümleri diriltmek için bu kanı kullanması, onun yalnızca koruyucu ve korkutucu bir unsur olmadığını, aynı zamanda şifa ve ölümsüzlük sağlayan iyileştirici, tılsımlı

86 Mansel, 1964: 191, 202, Abb. 7-25-26, 37.

87 Strocka, 1978; Paoletti, 1988: 197, Kat. 42.

88 Yurtsever, 2019: 150, 238, Kat. No. 326, Şek. 202, Kat. Gör. No. 253. Kalkanla birlikte betimlenen Medusa figürü, zaferle ilişkili kullanılan bir bezemedir. Bkz. Paus., V.10.4. Side M Yapısı'nda tespit edilen Medusa bezemeli blok, Yurtsever tarafından yayına hazırlanmaktadır. Bu bilgiyi ve doktora tezi çalışmasını tarafımıza sunduğu için Dr. Adem Yurtsever'e teşekkür ederiz. Bkz. Yurtsever, 2019.

89 Paus., V.10.4. Pausanias'ın (V.10.4) bildirdiğine göre Olympia'da bir alınlığın ortasında kalkan ve Medusa bezemesi vardır. Bu bezemenin, kazanılan bir zaferle (savaş) ilişkili olduğunu bildirmektedir.

90 Vandeput, 1997: Pl. 47.2; Waelkens ve Poblome, 2011: 67, 121-124.

91 Özdilek, 2016: 163-164, Fig. 42d.

92 Hoff vd., 2016: 6-7, Fig. 7-8.

93 Medusa'nın kökeni hakkında görüş için bkz. Temür, 2009: 20-21; Temür, 2016: 2-3.

94 Ov., *met.*, IV. 780-781; Apollod., II. IV.3; Paus., IX.34.2; Temür, 2009: 24.

95 Apollod., II. IV.3.

96 Kortanoğlu, 2006: 90; Baldiran-Gider, 2008: 122. Mezar mimarisinde kullanımının diğer bir nedeni ise vücut değiştirilenin sembolü olarak görülmesinden hareketle yaşam ile ölüm arasındaki geçidin bekçisi olduğu inancıdır. Bkz. Kortanoğlu, 2006: 90.

97 Zoroğlu tarafından İmparator zırhlarında kullanılan Medusa başının Athena'nın değil Zeus'un atribütü olarak yorumlanması gerektiği önerilmiştir. Bkz. Zoroğlu, 2014: 126.

98 Zoroğlu, 2014: 125-126, Lev. 4. 3-4, Lev. 5. 1, Lev. 6. Lev. 8. 1-2, Lev. 9, Lev. 11, Lev. 12. 1, Lev. 13. 5-6, Lev. 14, Lev. 15. 1, 3-4, Lev. 18. 1-3, Lev. 19.3, Lev. 20. 3-4, Lev. 24. 4, Lev. 25. 1, 3, Lev. 26. 2-3, Lev. 27-28, Lev. 29. 3-4; Akçay-Güven, 2014: Lev. 5-7, Lev. 12, Lev. 21, Lev. 36, Lev. 41.

99 Paus., V.10.4; Kortanoğlu, 2006: 90, dn. 157.

100 Paus., II.27.2.

bir yanının bulunduğunu da göstermektedir. Bu da Medusa'nın, kötü niyetli kişilere ölümü sunarken, ihtiyacı olan kişilere ölümsüzlüğü vaat eden bir figür olduğunu göstermektedir.

Medusa figürü, Arkaik Dönem'de özellikle tapınakların dekorasyonunda, sonrasında ise mezar mimarisi ve anıtlarda karşımıza çıkan bir bezemedir. Ancak bu bezemenin uygulama alanı, Roma İmparatorluk Dönemi'yle birlikte genişlemiş ve çeşitli nitelikteki anıtsal yapılar üzerinde kullanılan önemli bir bezeme öğesi haline gelmiştir. Özellikle Anadolu kentlerinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, bezemenin tespit edildiği yapı ve blok sayısının yoğunluğu, Medusa efsanesinin bu coğrafyada sevildiğini ve çeşitli atölyeler tarafından sıklıkla kullanılan bir dekorasyon unsuru olduğunu göstermiştir. Çalışmamızda, birçok yayında ayrı ayrı ele alınan örneklerin bir bütün halinde değerlendirilmesi, bezemenin Anadolu genelinde özellikle Roma İmparatorluk Dönemi yapı dekorasyonu sanatındaki yerini belirlememize olanak sağlamıştır. Bu kapsamda Medusa bezemesinin Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait dini ve kamusal nitelikli yapılarda, özellikle izleyicinin görüş mesafesi ile ilişkili olan bloklarda tercih edildiği tespit edilmiştir. Aphrodisias Sebasteionu'nda görülen kaide uygulaması dışındaki tüm bloklar üst yapıyla ilişkili olup başlık, arşitrav-friz, tavan ve kemer kaseti, konsollu geison-sima, konsol, kemer ve alınlık bloklarının dekorasyonunda kullanılmıştır. Ancak en yoğun uygulama, arşitrav ve friz blokları, tavan kaseti ile alınlık bloklarında karşımıza çıkmaktadır. Mimari yapılarda Arkaik Dönem'de özellikle tapınaklarda karşımıza çıkan ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde yoğunluk kazanan Medusa bezemesi, Anadolu'da inşa edilen dini ve kamusal nitelikli yapılarda ölümsüzlüğü ifade eden kutsal bir figür olarak yer almış olmalıdır. Bu durumun en açık göstergesi, bezemenin en sık kullanım gördüğü yapı çeşidinin dini fonksiyona sahip tapınaklar olmasıdır. Ancak Medusa bezemesi, yalnızca bu anlamla kullanılmamış, mezar mimarisinde olduğu gibi bağlı bulunduğu yapıyı dış kötülüklerden koruyan, kötü gözlemlere karşı caydırıcı ve koruyucu (*apotropaic*) bir sembol olarak da uygulanmıştır. Figürün yapıların dekorasyonunda taşıdığı diğer bir anlam ise, Pausanias tarafından da bildirilen zafer¹⁰¹ ve başarı ifadesidir. Bu kullanım, Roma İmparator ve komutanlarının zırhlı heykellerindeki ikonografinin paralelinde gelişmiş olmalıdır.

Arşitrav ve friz bloklarında karşımıza çıkan Medusa bezemesinin, çoğunlukla bloğun friz bölümünde ve iki farklı tipte kullanıldığı belirlenmiştir. Bunlardan ilkinde, Medusa bezemesinin volütlü konsollar arasında veya sarmal dallı ranke kuşağı bezemesinin merkezinde tercih edildiği görülmektedir. Volütlü konsolların arasına yerleştirilen örnekler, Anadolu tarafından Küçük Asya kökenli atölyelere bağlı bir bezeme olarak belirlenmiş olup söz konusu dekorasyonun özellikle Traianus-Hadrianus Dönemi'ne ait yapılarda ve özellikle de tapınaklarda kullanılması dikkat çekicidir. Frizlerde karşımıza çıkan ikinci tip uygulamada, Medusa bezemesinin mezar mimarisinde olduğu gibi girland çelenk askılarını taşıdığı ya da başka figürler tarafından taşınan girlandların oluşturduğu kavisli boşluklara yerleştirildiği görülmektedir. Arşitrav bloklarındaki kullanım ise, arşitravin soffit bölümünde veya arşitrav-friz bloğunun yan kısa yüzünün komple bezeme ile doldurulması şeklinde görülmektedir. Tavan kasetlerinde de yoğun bir şekilde uygulandığı görülen Medusa bezemesinin bu bloklarda özellikle MS 2. yüzyıldan MS 3. yüzyıl başına kadar devam ettiği ve özellikle nymphaeum ile tiyatro yapılarının cephe dekorasyonunda tercih edildiği belirlenmiştir. Bezemenin yoğun olarak kullanıldığı alınlık bloklarında ise Julius Claudiuslar Dönemi'nden itibaren başlayan uygulama, bazen boş bırakılan alınlığın merkezinde bazen de sarmal dallı ranke kuşağı bezemesinin merkezine yerleştirilmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Side ve Antiochia ad Cragum kentinde ise defne yapraklarıyla dekore edilmiş iki farklı Medusa bezemeli alınlık bloğu tespit edilmiştir. Medusa bezemesinin başlıklardaki kullanımının, Korinth tipindeki figürlü başlıklarda görüldüğü ve mevcut örneklerle bağlı olarak MS 2. yüzyıl süresince kullanıldığı belirlenmiştir. Kaide, konsol, konsollu geison-sima ve kemer bloklarındaki Medusa bezemeleri ise birer örnek üzerinde tespit edilmiştir. Söz konusu örnekler, Medusa bezemesinin bu blok tipleri üzerinde çok fazla tercih edilmediğini ancak uygulama alanının bu yapı elemanları üzerinde de olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Medusa bezemesinin kullanıldığı mimari yapıları incelediğimizde (mezar mimarisi haricinde), bu figürle dekore edilen blokların öncelikle tapınaklar, sonrasında ise nymphaeum ve tiyatrolarda yoğunlukta olduğu saptanmıştır. Ancak bu yapıların dışında, propylon, kütüphane, hamam, bazilika, agora, stadyum, gymnasium gibi kamu yapılarında az olmakla birlikte tercih edildiği belirlenmiştir. Bezemenin söz konusu yapılarda, çok geniş bir coğrafi bölgede uygulandığı görülmektedir. Bu durum da, figürün belli bir bölge veya kente özgü olmadığını, Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde faaliyet gösteren mimari atölyeler tarafından çok sık kullanılan figürlerden birisi

101 Pausanias (V.10.4) Medusa bezemesinin, zaferle ilişkili bir sembol olduğunu bildirmiştir.

olduğunu göstermiştir. Ancak, figürü en erken dekorasyon programına alan kentler Karia'da bulunan Aphrodisias ve Phrygia'da bulunan Hierapolis'tir. Bu durum da, bezemenin ortaya çıkışının Aphrodisias mimari dekorasyon atölyesi ile ilişkili olabileceği ihtimali üzerinde de durmak gerekmektedir. Buradaki uygulamayı takip eden ve çok sık kullanan bölgelerden bir diğeri ise Pamphylia kentlerinde faaliyet gösteren mimari atölyelerdir. Ancak Medusa bezemesinin dekorasyondaki kullanım yoğunluğu özellikle MS 2. yüzyıl boyunca hızlı bir şekilde artış yaşamış ve birçok bölgede karşımıza çıkan popüler bir bezeme unsuru halini almıştır. Bu kapsamda bezemenin tespit edildiği bölgeler başta Karia, Phrygia ve Pamphylia olmak üzere Ionia, Lykia, Lydia, Pisidia, Bithynia, Troas, Kilikia ve Aiolis Bölgesi'nde bulunan ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde ekonomik olarak güçlü olup inşa faaliyetleri yoğun bir şekilde sürdürülen kentlere aittir. Julius Claudiuslar Dönemi'nden itibaren dini ve kamusal niteliğe sahip yapıların dekorasyonunda uygulanan bezemenin yoğunluğu İmparator Traianus-Hadrianus Dönemi ile birlikte zirveye ulaşmış, Severuslar Dönemi'ne kadar kesintisiz devam etmiştir. Bu durumun önemli bir sebebi de, söz konusu dönemde ekonomik canlanmaya bağlı olarak artan imar faaliyetleri olmalıdır.

FIGÜR LİSTESİ

Figür 1: Korfu, Artemis Tapınağı'nın batı alınlığında betimlenen Medusa. (Boardman, 2001: Fig. 187)

Figür 2: Didyma Apollon Tapınağı'nın Arkaik Dönem frizlerinde betimlenen Medusa. (Boardman, 2001: Fig. 218.2)

Figür 3: Aphrodisias Sebasteionu, güney portüğünde kabartmalı panellerin kaidesinde kullanılan Medusa bezemesi. (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı)

Figür 4: Aphrodisias Hadrianus Hamamı'nda konsol bloğuna işlenen Medusa. (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı)

Figür 5: Figürlü başlıklarda kullanılan Medusa bezemesi. **a.** Hierapolis Bazilikası (Rossignani ve Sacchi, 2007: 386, Fig. 21) **b.** Parion Tiyatrosu (Başaran ve Yıldızlı, 2016: 96-97, Fig. 32) **c.** Perge Güney Hamam Propylonu (Türkmen, 2007: 146, Kat. no. 56) **d.** Perge Güney Hamamı Propylonu (Türkmen, 2007: 113, Kat. no. 23) **e.** Perge Severuslar Nymphaeumu (Türkmen, 2007: 31, 140, Kat. no. 50) **f.** Prusias ad Hypium (Sezin Sezer, 2016: 90, Kat. No. 79) **g.** Sardes Gymnasiumu (Hanfmann ve Ramage, 1978: 143, Kat. No. 202-203, Fig. 357-358) **h.** Sardes (Hanfmann ve Ramage, 1978: 146, Kat. No. 210, Fig. 369-370)

Figür 6: Arşitrav-Friz bloklarında betimlenen Medusa bezemesi. **a.** Aphrodisias Sebasteionu Propylonu (Chaisemartin, 2006: 41-42, fig. 3d) **b.** Pergamon Traian-Hadrian Tapınağı (Strocka, 1978: Abb. 7) **c.** Claudipolis Tapınağı (Yalman, 1986: 443-444, Res. 13) **d.** Side N1 Tapınağı (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **e.** Prusias ad Hypium (Sezin Sezer, 2016: 89, Kat. No. 77) **f.** Prusias ad Hypium (Sezin Sezer, 2016: 87-88, Kat. No. 75) **g.** Didyma Apollon Tapınağı (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **h.** Didyma Apollon Tapınağı (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **ı.** Laodikeia (Tarhan, 2006: 94, Kat. No. 11, Res. 25) **i.** Myra Tiyatrosu (Özdilek, 2016: 163, Fig. 42b) **j.** Aphrodisias Tiberius Portüğü (Url 1) **k.** Kibyra Nymphaeumu (Kaya, 2011: 13, 27, 37-38, Kat. No. 42, Lev. 16.A) **l.** Hierapolis Tiyatrosu (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **m.** Tlos Tiyatrosu (Akdağ, 2014: 86, Kat. No. 41) **n.** Perge Güney Hamam Propylonu (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **o.** Hierapolis Agorası (D'Andria, 2003: 108, Res. 90)

Figür 7: Tavan ve kemer kaseti bloklarında betimlenen Medusa bezemeleri. **a.** Aizanoi Tiyatrosu (Dinç, 2016: 45, Res. 4) **b.** Side Tiyatrosu (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **c.** Aspendos Tiyatrosu (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **d.** Sagalassos Antoninler Nymphaeumu (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **e.** Myra Tiyatrosu (Özdilek, 2016: 163-164, Fig. 42c) **f.** Laodikeia Anıtsal Propylonu (Tarhan, 2006: 66, 116, Kat. No. 25, Res. 66)

Figür 8: Prusias ad Hypium'da konsollu geison bloğunun konsol kasetlerine betimlenen Medusa (Sezin Sezer, 2016: 88-89, Kat. No. 76).

Figür 9: Miletos Tiyatrosu'nda, kemer kilit taşı bloğunda betimlenen Medusa başı (Paoletti, 1988: 198, Kat. 50).

Figür 10: Alınlık bloklarında bezeme olarak kullanılan Medusa örnekleri. **a.** Hierapolis A Tapınağı (Ismaelli, 2017: 238, Fig. 574) **b.** Side, Vespasian Anıtı (Mansel, 1964: 191, 202, Abb. 25) **c.** Ephesos Celsus Kütüphanesi (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **d.** Sagalassos Antoninler Nymphaeumu (Fot. Bilge Yılmaz Kolancı) **e.** Myra Tiyatrosu (Özdilek, 2016: 163-164, Fig. 42d) **f.** Antiochia ad Cragum'da Anıt (Hoff vd., 2016: 6-7, Fig. 8)

Figür 11: Figürlü başlıklarda kullanılan Medusa bezemeleri.

Figür 12: Tavan ve kemer kasetlerinde kullanılan Medusa bezemeleri.

Figür 13: Arşitrav-Friz bloklarında kullanılan Medusa bezemeleri.

Figür 14: Alınlık bloklarında kullanılan Medusa bezemeleri.

KAYNAKÇA

a. Antik Kaynaklar

- Apollod., Apollodoros, *Bibliotheka/Yunan Mitolojisi*, (Çev. N. Nirven), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Hes., Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu/Theogonia*, (Çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ov., Ovidius, *Dönüşümler/Metamorphoses*, (Çev. İ. Z. Eyuboğlu), Payel Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Pind., Pindaros, *Pythian/Pythia Zafer Şarkıları*, (Çev. E.Gören), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Paus., Pausanias, *Description of Greece*, (Trs. W.H.S. Jones), London, 1918.

b. Modern Kaynaklar

- Abbasoğlu, H. (1994). *Perge Roma Devri Mimarisinde Arşitravların Soffit Bezemeleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Akçay, B. (2007). *Perge Güney Hamamı Heykeltıraşlık Eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akçay-Güven, B. (2014). *Pamphylia Bölgesi Roma Dönemi Portreciliği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akdağ, B. (2014). *Tlos Tiyatrosu Sahne Binası Mimarisi ve Bezemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Alanyalı, H. S. (2010). "Side Tiyatrosunda Yeni Yapılan Araştırmalar Işığında Scaenae Frons Kaset Kabartmaları ve Dionysos Frizi", *Side'ye Emek Verenler Sempozyumu (20-22 Nisan 2007, Side, Antalya)* (Ed: Ü. İzmirilgil vd.), İstanbul, 84-91.
- Alanyalı, H. S. (2011). "Side'nin Roma Dönemi Panteonu", *Anadolu/Anatolia*, 37, 75-92.
- Alp, A. O. (2006). *Pisidia Bölgesi Roma Dönemi Bezemeli Mimari Elemanları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Anadolu, M. (2001). İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Yapıtları, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.
- Anadolu, M.U. (1970). *Küçük Asya'da Bulunan Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, İtü Yayınları, İstanbul.
- Baldıran, A. ve Gider, Z. (2008). "Mimari Bloklar Işığında Isauria Bölgesinin Mimari Uygulamaları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 109-134.
- Başaran, C. ve Yıldızlı, M. (2016). "Parion Tiyatrosu Roma Dönemi Mimari Bezemeleri", *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları* (Ed: C. Başaran ve H.E. Ergürer) Ankara, 77-104.
- Bayburtluoğlu, C. (2003). *Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer Arykanda*, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Boardman, J. (2001). *Yunan Heykeli: Arkaik Dönem*, (Çev. Y. Ersoy), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Borchardt, J. (1970). "Das Heroon von Limyra", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 85, 353-390.
- Boysal, Y. (1979). *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Büyükkolancı, M. (2004). "Termessos Q1 Anıtı ve İphigenia Kabartmaları", *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan, Anadolu'da Doğdu*, (Ed: T. Korkut), Ege Yayınları, İstanbul, 209-218.
- Can, B. (2005). "Antoninler Dönemi Baroğu Işığında Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri", *Adalya*, VIII, 89-119.
- Chaisemartin, N. (2006). "La frise ionique à masques scéniques du propylon du Sébasteion d'Aphrodisias", *Revue archéologique*, 41, 33-82.
- Cook, B. F. (1974). "Two Medusa-Head Friezes", *The J. Paul Getty Museum Journal*, 1, 33-36.
- D'Andria, F. (2003). *Hierapolis (Pamukkale)*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Dinç, M. (2016). "Aizanoi Tiyatrosu'ndan Bir Medusa Başı", *Aizanoi II*, (Ed: E. Özer), Bilgin Yayınları, İstanbul, 37-49.
- Duman, B. (2018). "Tripolis 2016 Yılı Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları", *39. KST (22-26 Mayıs 2017, Bursa)*, Cilt 1, Ankara, 261-284.
- Duman, B. (2019). "Tripolis 2017 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *40. KST (07-11 Mayıs 2018, Çanakkale)*, Cilt 1, Ankara, 325-344.

- Eran, Y. (2019). *Arkaik Dönem Tapınakları, Anıtsal Hellen Mimarlığına Giriş*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Erim, K. T. (1982). "Aphrodisias Kazısı 1981 Çalışmaları", 4. KST, Ankara, 297–312.
- Erim, K. T. (1983). "Aphrodisias 1982", V. KST, İstanbul, 275–292.
- Erim, K. (2011). *Aphrodisias*, Net Yayınları, İstanbul.
- Erim, K.T. (1986). *Aphrodisias: City of Venüs Aphrodite*, New York.
- Erön, A. (2007). *Anadolu'da Roma Dönemi Tapınaklarında Görülen Bezemeli Frizler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Floren, J. (1964). *Studien zur Typologie des Gorgoneion*, Aschendorffsche, Verlagsbuchhanlung Münster Westfalen, Germany.
- Grimal, P. (1997). *Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma*, (Çev. S. Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Gülbay, O. (2015). *Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri*, Türkiye Alim Kitapları, İstanbul.
- Hanfmann, G. M. A. ve Ramage, N. H. (1978). *Sculpture from Sardis: The finds through 1975*, Harvard University Press, Cambridge.
- Hoff, M., Townsend, R., Erdoğan, E., Can, B. ve Howe, T. (2016). "Antiochia ad Cragum Arkeolojik Araştırma Projesi: 2015 Sezonu", *Anmed*, 2016-14, 1-8.
- Ismaelli, T. (2017). *Hierapolis di Frigia X: Il Tempio A Nel Santuario di Apollo, Architettura, Decorazione e Contesto*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Jacopi, G. (1939). *Gli scavi della missione archeologica Italiana ad Afrodisiade nel 1937*, *Monumenti Antichi* 38, Roma.
- Kaya, M.C. (2011). *Kibyra Kenti Mimari Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Koch, G. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, (Çev. Z. Z. İlkelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kortanoğlu, E. R. (2006). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Krauskopf, I. (1988). "Gorgo, Gorgones", *LIMC IV (I-II)*, (Ed: L. Kahil), Zürich und München, 288-330.
- Lawrence, A.W. (1996). *Greek Architecture*, (Rev. R. A. Tomlinson), New York.
- Mansel, A.M. (1964) "Das "Vespasiansmonument" in Side", *Bellethen*, Cilt 28, Sayı 109-112, Ankara, 198-202.
- Mercklin, von E. (1962). *Antike Figural Kapitelle*, Berlin.
- Nohlen, K. (2014). "İmparatorluk Kültüne Adanmış Bir Tapınak: Pergamon Traianeumu", *Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent*, (Ed: F. Pirson ve A. Scholl), 508-521.
- Özdilek, B. (2011). *Rhodiopolis Tiyatrosu ve Lykia Tiyatroları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özdilek, B. (2016). "Lykia Tiyatrolarına Genel Bakış", *Cedrus*, IV, 139-185.
- Öztürk, A. (1999). *Architektur der Scaenae frons des Theaters von Perge*, Brandenburgische University of Technology, Von der Fakultät für Architektur.
- Paoletti, O. (1988). "Gorgones Romanae", *LIMC IV (I-II)*, (Ed: L. Kahil), Zürich und München, 345-362.
- Pensabene, P. (2007). "Gli Elementi Marmorei della Scena: Classificazione Tipologica e inquadramento nella Storia degli Studi della decorazione Architettonica in Asia Minore", *Il teatro di Hierapolis di Frigia. Restauro, architetturaed, epigraphica*, (Ed: De Ferrari), Genoa, 229-388.
- Piesker, K. ve Ganzert, J. (2012). *Das Theater von Patara, Ergebnisse der Untersuchungen, 2004 bis 2008*, Patara II.2, İstanbul.
- Rossignani, M. ve Sacchi, F. (2007). "La stoà-basilica dell'Agorà settentrionale (Regio I), *Hierapolis di Frigia I*, (Ed: F. D'Andria, M. P. Caggia), İstanbul, 359-411.
- Sezin Sezer, S. (2016). *Prusias Ad Hypium Antik Kenti Heykeltıraşlık Eserleri*, Ege Yayınları, İstanbul.

- Schattner, T. G. (1996). "Architrav und Fries des Archaischen Apollontempels von Didyma", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 111, 1-23.
- Smith, R. R. R. (1987). "The Imperial Reliefs from the Sebasteion at Aphrodisias", *JRS*, 77, 88-138.
- Smith, R. R. R. (1990). "Myth and Allegory in the Sebasteion", *JRA Supplementary Series Number 1, Aphrodisias Papers*, Ann Arbor, 89-100.
- Strocka, V. M. (1988). "Wechselwirkungfn der Stadtrömischen und Kleinasiatischen Architektur unter Trajan und Hadrian", *IstMitt*, 38, 291-307.
- Strocka, V. M. (1978). "Zur Datierung der Celsusbibliothek", *Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, 893-900, Pl. 281-288.
- Şare, T. (2013). "The sculpture of the Heroon of Perikle at Limyra: the making of a Lycian king", *Anatolian Studies*, 63, 55-74.
- Şimşek, C. (2013). *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Tancke, K. (1989). *Figuralkassetten griechischer römischer Steindecken*, Reihe 20, Frankfurt.
- Tarhan, M. A. (2006). *2002-2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kabartma Buluntuları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Taşkıran, M. (2016). "Aizanoi Güney Nekropolis'ten Medusa Kabartmalı Akroter", *Aizanoi II*, (Ed: E. Özer), Bilgin Yayınları, İstanbul, 15-35.
- Temür, A. (2009). *Grek Sanatında Karışık Yaratıklar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Temür, A. (2016). "Yunan Sanatında Karışık Yaratıklar ve Kökenleri Işığında, Doğu Sanatları ile Batı Sanatları Arasındaki Etkileşimler", *Uluslararası Amisos Dergisi*, 1, Sayı 1, 1-15.
- Türkmen, M. (2007). *Pamphylia ve Kilikia'da Severuslar Dönemi Mimari Bezemesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vandeput, L. (1997). *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor Sagalassos: A Case Study*, (Ed: M. Waelkens), Leuven.
- Voigtländer, W. (1975). *Der jüngste Apollontempel von Didyma: Geschichte seines Baudekors*, *Istanbul Mitteilungen* 14, Tübingen.
- Waelkens, M. ve Poblome, J. (2011). *Sagalassos: City of Dreams*, (Ed: P. Rynck ve E. Torun), Galya.
- Yalman, B. (1986). "Bolu Hisartepe Kazısında Bulunan Tapınak Kalıntısı", *IX. Türk Tarih Kongresi (21-25 Eylül 1981)*, I. Cilt, 435-450.
- Yılmaz, B. (2012). *Aphrodisias Sebasteionuna ait üç kabartma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Yurtsever, A. (2019). *Side M yapısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Zoroğlu, C. (2014). *Anadolu'da Roma Dönemi Zırlı Heykelleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Figür 1: Korfu, Artemis Tapınağı'nın batı alınlığında betimlenen Medusa.

Figür 2: Didyma Apollon Tapınağı'nın Arkaik Dönem frizlerinde betimlenen Medusa.

Figür 3: Aphrodisias Sebasteionu, güney portiğinde kabartmalı panellerin kaidesinde kullanılan Medusa bezemesi.

Figür 4: Aphrodisias Hadrianus Hamamı'nda konsol bloğuna işlenen Medusa.

Figür 5: Figürlü başlıklarda kullanılan Medusa bezemesi. **a.** Hierapolis Bazilikası **b.** Parion Tiyatrosu **c.** Perge Güney Hamam Propylonu **d.** Perge Güney Hamamı Propylonu **e.** Perge Severuslar Nymphaeumu **f.** Prusias ad Hypium **g.** Sardes Gymnasiumu **h.** Sardes.

Figür 6: Arşitrav-Friz bloklarında betimlenen Medusa bezemesi. **a.** Aphrodisias Sebasteionu Propylonu **b.** Pergamon Traian-Hadrian Tapınağı **c.** Claudipolis Tapınağı **d.** Side N1 Tapınağı **e.** Prusias ad Hypium **f.** Prusias ad Hypium **g.** Didyma Apollon Tapınağı **h.** Didyma Apollon Tapınağı **i.** Laodikeia **j.** Myra Tiyatrosu **k.** Aphrodisias Tiberius Portiği **l.** Kibyra Nymphaeumu **m.** Hierapolis Tiyatrosu **n.** Tlos Tiyatrosu **o.** Perge Güney Hamam Propylonu **p.** Hierapolis Agorası.

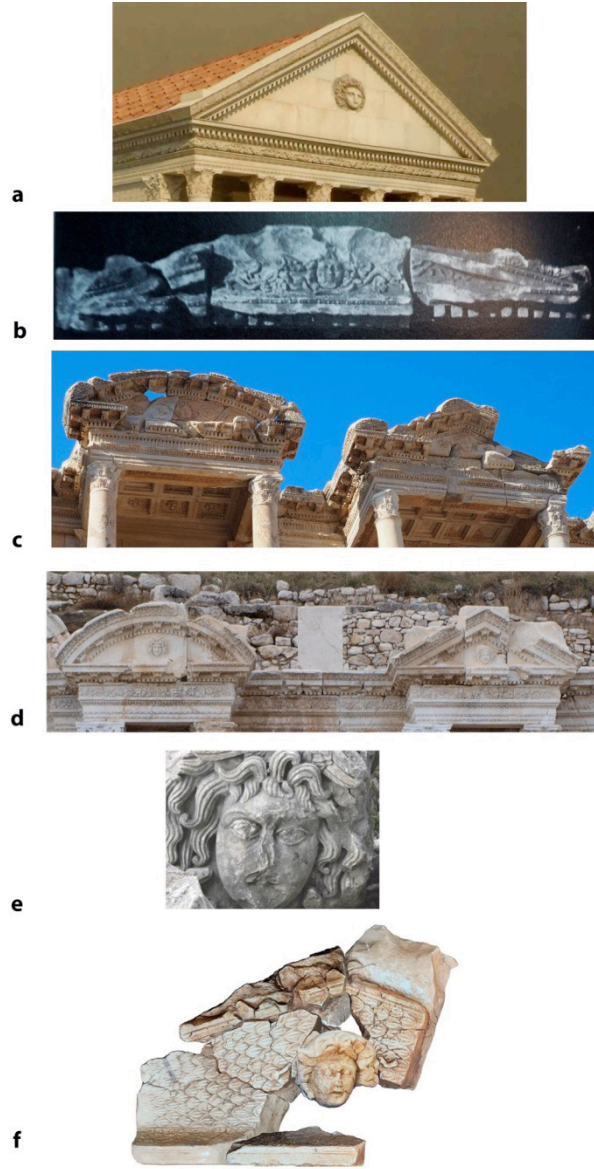
Figür 7: Tavan ve kemer kaseti bloklarında betimlenen Medusa bezemeleri. **a.** Aizanoi Tiyatrosu **b.** Side Tiyatrosu **c.** Aspendos Tiyatrosu **d.** Sagalassos Antoninler Nymphaeumu **e.** Myra Tiyatrosu **f.** Laodikeia Anıtsal Propylonu.

Figür 8: Prusias ad Hypium'da konsollu geison bloğunun konsol kasetlerine betimlenen Medusa.

Figür 9: Miletos Tiyatrosu'nda, kemer kilit taşı bloğunda betimlenen Medusa başı.

Figür 10: Alınlık bloklarında bezeme olarak kullanılan Medusa örnekleri. **a.** Hierapolis A Tapınağı **b.** Side, Vespasian Anıtı **c.** Ephesos Celsus Kütüphanesi **d.** Side M Yapısı **e.** Sagalassos Antoninler Nymphaeumu **f.** Myra Tiyatrosu **g.** Antiochia ad Cragum'da Anıt.

BAŞLIK				
Bölge	Kent	Yapı	Mimari Eleman	Tarih-Dönem
Phrygia	Hierapolis	Bazilika	Korinth Başlığı	MS 140-170
Troas	Parion	Tiyatro	Korinth Başlığı	MS 2. yüzyılın son çeyreği
Pamphylia	Perge	Güney hamam propylonu	Pilaster Başlığı	Septimius Severus Dönemi (MS 205-211)
Pamphylia	Perge	Güney hamamı propylonu	Korinth Başlığı	Septimius Severus Dönemi (MS 205-211)
Pamphylia	Perge	Severuslar Nymphaeumu	Korinth Başlığı	Geç Severuslar Dönemi
Bithynia	Prusias ad Hypium	?	Korinth Başlığı	MS 3. yüzyıl başı
Lydia	Sardes	Gymnasium	Korinth Başlığı	MS 3. yüzyıl başı
Lydia	Sardes	?	Korinth Başlığı	Constantine Dönemi

Figür 11: Figürlü başlıklarda kullanılan Medusa bezemeleri.

TAVAN ve KEMER KASETİ				
Bölge	Kent	Yapı	Mimari Eleman	Tarih-Dönem
Phrygia	Aizanoi	Tiyatro	Tavan Kaseti	MS 2. yüzyılın birinci yarısı ve ortaları
Pamphylia	Perge	F1 tiyatro nymphaeumu	Tavan Kaseti	MS 2. yüzyılın 2. çeyreği
Lydia	Tripolis	Anıtsal Nymphaeum	Tavan Kaseti	MS 2. yüzyıl
Pisidia	Sagalassos	Antoninler Nymphaeumu	Tavan Kaseti	Antoninler Dönemi
Pamphylia	Side	Nymphaeum	Tavan Kaseti	MS 2. yüzyılın 3. çeyreği
Pamphylia	Side	Tiyatro	Tavan Kaseti	MS 2. yüzyılın 3. çeyreği
Pamphylia	Aspendos	Tiyatro	Tavan Kaseti	Marcus Aurelius Dönemi (MS 161-180)
Lykia	Patara	Tiyatro	Tavan Kaseti	MS 147
Pamphylia	Perge	Tiyatro	Tavan Kaseti	MS 2. yüzyıl sonu
Phrygia	Laodikeia	Septimius Severus Nymphaeumu	Tavan Kaseti	Septimius Severus Dönemi
Lykia	Myra	Tiyatro	Tavan Kaseti	Severuslar Dönemi
Phrygia	Laodikeia	Caracalla Nymphaeumu	Tavan Kaseti	Caracalla Dönemi
Phrygia	Laodikeia	Anıtsal Propylon	Kemer Kaseti	Caracalla Dönemi
Pamphylia	Perge	Stadyum	Tavan Kaseti	MS 3. yüzyıl başı
Phrygia	Hierapolis	Müze Bahçesi	Tavan Kaseti	MS 3. yüzyıl
Pisidia	Yenişarbademli	?	Tavan Kaseti	-

Figür 12: Tavan ve kemer kasetlerinde kullanılan Medusa bezemeleri.

ARŞİTRAV-FRİZ/FRİZ				
Bölge	Kent	Yapı	Mimari Eleman	Tarih-Dönem
Karia	Aphrodisias	Sebasteion Propylonu	Arşitrav Friz	Julius-Claudiuslar Dönemi (MS 20-60)
Karia	Aphrodisias	Tiberius portikosu	Friz	Julius-Claudiuslar Dönemi
Aiolis	Pergamon	Traianus- Hadrianus Tapınağı	Friz	Traianus-Hadrianus Dönemi (MS 114-129)
Pamphylia	Side	N1 Tapınağı (Apollon? Athena? Tapınağı)	Friz	Hadrianus Dönemi
Bithynia	Prusias ad Hypium	Tiyatro	Arşitrav-Friz	Hadrianus Dönemi
Ionia	Didyma	Apollon Tapınağı	Friz	Hadrianus Dönemi
Bithynia	Prusias ad Hypium	Tapınak	Arşitrav-Friz	Hadrianus Dönemi
Bithynia	Claudipolis	Antoninus Tapınağı	Friz	Hadrianus Dönemi
	Kibyra	Nymphaeum	Arşitrav-Friz	MS 2. yüzyılın birinci yarısı
Phrygia	Laodikeia	Suriye Caddesi	Friz	MS 2. yüzyılın 2. yarısı
Lykia	Limyra	Tiyatro	Friz	MS 2. yüzyıl
Phrygia	Hierapolis	Agora	Arşitrav-Friz	MS 2. yüzyıl
Likya	Myra	Tiyatro	Arşitrav-Friz	Antoninler Dönemi
Phrygia	Hirapolis	Tiyatro	Friz	Severuslar Dönemi
Pamphylia	Perge	Güney hamamı propylonu	Arşitrav	Septimius Severus Dönemi
Lykia	Tlos	Tiyatro	Friz	MS 2. yüzyıl sonu-3.yüzyıl başı
Pisidia	Antiokheia	?	Arşitrav-friz	-

Figür 13: Arşitrav-Friz bloklarında kullanılan Medusa bezemeleri.

ALINLIK				
Bölge	Kent	Yapı	Mimari Eleman	Tarih-Dönem
Phrygia	Hierapolis	A Tapınağı	Alınlık	Julius-Claudiuslar Dönemi (Geç Augustus-Tiberius)
Pamphylia	Side	Vespasianus Anıtı	Alınlık	Vespasianus Dönemi (MS 74)
Ionia	Ephesos	Celsus Kütüphanesi	Alınlık	Geç Traianus Dönemi (MS 113-117)
Pamphylia	Side	M Yapısı	Alınlık	Antoninler Dönemi (MS 130-150)
Pisidia	Sagalassos	Antoninler Nymphaeumu	Alınlık	Antoninler Dönemi
Lykia	Myra	Tiyatro	Alınlık	Antoninler Dönemi
Kilikia	Antiokheia ad Cragum	Apsisli Anıt	Alınlık	MS 2. yüzyıl-3. yüzyılın başı

Figür 14: Alınlık bloklarında kullanılan Medusa bezemeleri.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).